

РЕФОРМУВАННЯ АСПИРАНТУРИ В PhD

НаУКМА став першим українським університетом, який приєднався до проекту реформування докторської освіти в Європейському освітньому просторі, що триває в межах Болонського процесу. Важливий крок у цьому процесі – здобуття у 2006 р. гранту TEMPUS/Tacis на реалізацію проекту «Впровадження принципів третього циклу вищої освіти Європейського простору в Україні».

Нині у НаУКМА розробляється детальна модель реформи системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації за зразком третього циклу вищої освіти єдиного Європейського простору (ЕНЕА), описаного у так званих Зальцбурзьких принципах.

Серед ключових елементів цієї моделі слід відзначити такі:

- По-перше, згідно з другим Зальцбурзьким принципом, наукові ступені присуджуються лишень університетами без участі будь-якої вищої загальнодержавної інстанції (наприклад, ВАК).
- По-друге, підготовка наукових кадрів за структурованим європейським зразком докторських (PhD) програм, окрім здійснення самостійного оригінального наукового дослідження, передбачає також прослуховування докторантом низки навчальних курсів, яких сьогодні немає в Україні.
- По-третє, згідно з гармонізованою європейською системою третього циклу освіти, оцінка кожного докторанта виводиться не лише з якості захищеної ним дисертації, а також (і, можливо, насамперед) із наявності/відсутності у нього публікацій у міжнародних фахових журналах (*peer-reviewed journals*), що, очевидно, передбачає участь докторанта у міжнародних конференціях та активне спілкування з міжнародною науковою спільнотою.
- По-четверте, за сучасною європейською практикою докторські дослідження все частіше провадяться на стикові різних традиційних дисциплін, і тому їх керівництво здійснює не один науковий керівник (як це прийнято в українській аспірантурі), а кілька науковців, до того ж фахова спрямованість

самого дослідження (його «шифр спеціальності») здебільшого не вкладається в офіційну класифікацію, тобто в перелік спеціальностей ВАК.

- По-п'яте, європейський докторант (як це прописано в Зальцбурзьких принципах) є не учнем-студентом, а молодим науковцем і колегою старших викладачів, котрий навчається шляхом проведення власних досліджень і поширює їх результати в академічному середовищі, залучається до викладання на нижчих рівнях підготовки. Це рішуче змінює академічний статус докторанта і передбачає його прилучення до науково-педагогічного штату через той чи той університетський підрозділ.
- По-шосте, процедура захисту дисертацій на здобуття ступеня «доктора філософії» (PhD) у певній галузі знань не передбачає існування постійно діючих спеціалізованих вчених рад, а, навпаки, під кожен конкретну дисертацію вимагає формування комісії (одноразової спеціалізованої ради) із провідних спеціалістів світового рівня, які можуть докладно оцінити фахову новизну цієї дисертаційної роботи.

Ці принципи втілюються в новостворених **докторських (PhD) програмах НаУКМА**. Однак очевидним є те, що поза НаУКМА Україна наразі не готова до фронтального впровадження структурованих докторських програм підготовки «докторів філософії» (PhD) описаного вище європейського типу. На перешкоді – як брак належного досвіду, так і чинні законодавчі норми, сила яких підкріплена природною інерцією традиційних поглядів керівників ВАК, НАНУ, МОН та деяких видатних викладачів і науковців. Саме для того, щоб запропонувати реальну альтернативу теперішній системі підготовки наукових та науково-освітніх кадрів вищої кваліфікації, зусиллями Докторської школи НаУКМА розробляються проекти нормативно-правових актів, які можуть лягти в основу загальнонаціональної реформи цієї системи.

Частина роботи, пов'язаної з розробкою моделі функціонування докторських (PhD) програм у вітчизняних умовах, здійснювалася в рамках замовлення Міністерства освіти і науки України на виконання науково-технічної теми під назвою «Розробка нормативно-правової бази утворення та функціонування в Україні нових організаційно-структурних форм науково-навчальної діяльності університетів (академій)». Серед проектів нормативно-правових актів розроблено проект Постанови про внесення змін до Постанов

Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 423 та від 31 грудня 2004 р. № 1791, яким пропонується низка змін до чинного «**Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника**» і «**Порядку присвоєння вчених звань доцента і професора**». Щодо першого підготовлено порівняльну таблицю чинної редакції та запропонованих змін.

Після успішного виконання науково-технічної теми «Розробка нормативно-правової бази утворення та функціонування в Україні нових організаційно-структурних форм науково-навчальної діяльності університетів (академій)» колектив авторів з НаУКМА був запрошений до розроблення «Положення про дослідницький університет України». На жаль, проект цього Положення, випрацюваний робочою групою спільно з Національним технічним університетом України «Київський політехнічний інститут», Українською академією аграрних наук та іншими ВНЗ, яким присвоєно статус «дослідницький», не дістав відображення в остаточній версії Положення, опублікованій у лютому 2009 р. Звертаємо увагу, що у тексті «Положення про дослідницький університет», підготовленого робочою групою ВНЗ, містилися пункти, які, по суті, забезпечували університетську автономію, наприклад право на незалежне від ВАК визнання дипломів і ступенів, здобутих в іноземних університетах. Утім, це право, у числі інших, не було прийняте у версії Кабінету Міністрів України. Своєю чергою, Вчена рада НаУКМА, діючи на підставі проекту «Положення про дослідницький університет», схвалила текст «**Положення НаУКМА про визнання дипломів “магістр” і “доктор філософії” (PhD), здобутих у закордонних університетах**». Цей документ може бути введений в дію наказом Президента НаУКМА, як тільки це не буде суперечити національному законодавству.

Крім того, процес виконання зазначеної вище науково-технічної теми містив підготовку **проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” від 17.01.2002 № 2984-III**», де розширено правові підстави існування PhD в Україні і сформульовано правовий статус ВНЗ п'ятого (V) рівня акредитації.

Особливості навчання

Якщо вимоги до традиційної аспірантури обмежуються виконанням індивідуального плану (зокрема, виступи на конференціях, публікація статей у вітчизняних фахових журналах), складанням

низки кандидатських іспитів і написанням дисертації з захистом надалі у постійно діючій спеціалізованій вченій раді (склад якої затверджує ВАК України), структуровані докторські (PhD) програми НаУКМА передбачають реалізацію докторантом ще низки додаткових умов, а саме:

- 1) прослуховування та успішне складання іспитів із низки фахових та міждисциплінарних навчальних курсів відповідно до визначеної навчальним планом конкретної докторської програми (зокрема кандидатських іспитів з англійської мови, філософії та спеціальності);
- 2) виконання оригінального наукового дослідження, результати якого визнані в науковій спільноті як такі, що роблять істотний внесок у суму знань із певної галузі науки;
- 3) подання для публікації у визнаній міжнародній фаховий журнал (*peer-reviewed journal*) відповідної галузі мінімум однієї (а бажано 2–3) статті;
- 4) виступ на мінімум одній (а бажано 2–3) міжнародній конференції;
- 5) регулярні виступи із доповідями на наукових семінарах, організованих Докторською школою НаУКМА;
- 6) проведення лекцій або семінарських занять на програмі підготовки бакалаврів однієї із кафедр НаУКМА;
- 7) публічний захист дисертації перед дисертаційною комісією, яка складається із п'ятьох провідних спеціалістів, зібраних спеціально для оцінки цієї праці;
- 8) виконання інших спеціальних вимог до докторанта (зокрема прослуховування й успішне складання іспитів із дисциплін, вибраних із числа магістерських курсів НаУКМА або спеціально розроблених та організованих для докторантів), визначених конкретною Докторською програмою НаУКМА і затверджених Виконавчим комітетом та директором Докторської школи.

Ці вимоги докторанти НаУКМА виконують переважно як додаток до вимог традиційної аспірантури.

У 2008 р. приблизно третина вступників до аспірантури НаУКМА розпочала навчання на структурованих докторських (PhD) програми. Із 2009 р. приблизно половина нових вступників до аспірантури НаУКМА здійснюють навчання за додатковими вимогами структурованих докторських (PhD) програм.